

## NATURRESERVATET BRUNSBO ÄNG

Föreliggande skötselplan är utarbetad av länsstyrelsens naturvårdsenhet. Samråd har därvid ägt rum med bl a riksantikvarieämbetet, länsantikvarien samt skogsvårdsstyrelsen. Planen grundar sig på ett skötselplaneförslag upprättat 1980 av stiftsjägmästaren i Skara stift.

### I ALLMÄN BESKRIVNING

#### 1 ADMINISTRATIVA DATA

|                            |                                                                                                                                                |
|----------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Skyddsform:                | Naturresevat.                                                                                                                                  |
| Beslutsdatum:              | 1972-10-30.                                                                                                                                    |
| Kommun:                    | Skara.                                                                                                                                         |
| Socken:                    | Skånings-Åsaka.                                                                                                                                |
| Läge:                      | Ca 3 km ONO Skara.<br>Topografisk karta 8D NV.<br>Ekonomiska kartor 8D5c och 8D5d.                                                             |
| Area:                      | Ca 104 ha.                                                                                                                                     |
| Fastighet:                 | Brunsbo 1:5.                                                                                                                                   |
| Markägare:                 | Skara stiftsnämnd för Kyrkofonden.                                                                                                             |
| Sakägare:                  | Skara stiftsnämnd, hyresgäster i torpen Ö och V<br>Bestorp, jordbruksarrendatorn på Björkebackens<br>gård, jaktarrendatorn, Brunsbo jaktklubb. |
| Naturvårds-<br>förvaltare: | Skogsvårdsstyrelsen.                                                                                                                           |

#### 2 GRUND FÖR BESLUTET SAMT FÖRESKRIFTER

##### Naturvärde

Brunsbo äng har framför allt stora geologiska, botaniska och kulturhistoriska värden. Reservatet är riksobjekt för såväl natur- som kulturminnesvärden. Reservatet har varit slåtteräng sedan 1400-talet och brukades som sådan ända in på 1920-talet. Slåtterängen var en viktig del i det äldre kulturlandskapet. Gravhögar och lämningar av såväl förhistorisk som medeltida bebyggelse och odling finns i ängen i form av bl a stensträngar, terrasser, husgrunder och fägor. Av naturresevatet Brunsbo ängs 104 hektar hävdas ca 30 hektar varje år genom slåtter. Brunsbo äng är en av landets största bevarade slåtterängar av äldre typ. Området är av betydelse för friluftslivet.

##### Syfte

Att för framtiden bevara områdets värdefulla landskapselement sammanhörande med det äldre kulturlandskapet. Värden och förvaltningen skall ske i överensstämmelse med

detta syfte på så sätt att områdets karaktär av slätteräng-hagmark i möjligaste mån bevaras samt att områdets kulturhistoriska värden levandegörs.

### Föreskrifter

Se beslut.

## 3 ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING AV BEFINTLIGA FÖRHÅLLANDEN

### 3.1 Naturförhållanden

Brunsbo äng ligger på den östligaste utlöparen av den s k Skarabergsåsen nordost om Skara. Denna ingår i den mellansvenska israndzonen, ett system av höjdryggar som ligger i ett öst-västligt band över hela länet. De bildades då inlandsisens avsmältning bromsades upp på grund av att klimatet under en period blev kallare. Området, som domineras av ängs- och betesmarker med ett glest tränskikt av ek, utgjorde slätteräng från 1400-talet fram till början av 1900-talet. Ca 30 ha i områdets mellersta del hävdas sedan 1950-talet åter genom årlig slåtter. Här är ek och hassel de karaktärsbildande trädslagen med en växtlighet som är typisk för slätterängen: gullviva, midsommarblomster och prästkrage. I fuktigare partier växer smörboll, humleblomster och kärrtistel.

### 3.2 Kulturhistoriska förhållanden

I Brunsbo äng har påträffats boplatsspår som kan dateras till yngre stenålder ca 2000 f Kr. Ett stort röse i östra delen av området som sannolikt kan dateras yngre bronsålder omkring 500 f Kr antyder bosättning även under denna tid.

Områdets utnyttjande som boplatz tycks dock ha sin tyngdpunkt fr o m romersk järnålder (200-400 e Kr). Gravfältet samt resultat från provgrävningar ger klara belägg för bosättning och ett hävdad kulturlandskap med åkermark inom området där det sannolikt funnits flera bosättningar,. Perioden 400-700 e Kr (folkvandringstid - tidig vendeltid) saknar helt daterade terrängspår. Antingen som följd av ödeläggelse eller, vilket är mer sannolikt, ändrade näringsekonomiska förhållanden. Under vikingatid och tidig medeltid - omkring 800 - 1400 - utvecklas ett kulturlandskap som format terrängen på ett sådant sätt att olika spår blir möjliga att kartlägga. Dessa spår utgörs av husgrunder, fägator, åkervallar och terrasser skilda från varandra genom stensträngar av skiftande storlek.

Den sista stora förändringen innebär avhysning av byn, igenläggning av åkermarken samt områdets omvandling till äng, vilket skedde under 1400-talet eller början av 1500-talet, sannolikt i samband med biskopens förvärv av Brunsbo.

Brunsbo äng är således tämligen ung jämfört mot perspektivet av en minst 2000-årig kulturlandskapsutveckling inom området.

### 3.3 Markanvändning

Hag- och ängsmarken hävdas genom bete och slåtter. Barr- och blandskogen i norr bibehålles.

### 3.4 Tillgänglighet

Området nås genom en avtagsväg mot norr från riksväg 49, 3 km Ö Skara mot Skånings-Åsaka. Bilväg leder genom reservatet.

### 3.5 Anordningar för friluftslivet

Parkeringsplatser finns inom reservatet samt informationsskylt och stigar.

## II PLANDEL

### 1 DISPOSITION OCH SKÖTSEL AV MARK

#### 1.1 Övergripande mål

Målet för områdets skötsel skall vara att hävda området så att odlingslandskapet bevaras. Fornlämningar (gravanläggningar och spår av äldre odling och bosättning) skall i möjligaste mån framhävas. Den norra skogbevuxna delen av reservatet bibehålles i stort sett i oförändrat skick med särskild hänsyn till faunan genom viltvårdsåtgärder.

#### 1.2 Generella riktlinjer och åtgärder

Slåtter, åkerbruk och betesbruk skall förekomma inom de skötselområden som framgår av anvisningar i avsnitt 1.3.

Slåtter bör i första hand bedrivas så att samma betingelser för floran skapas som i en gammal slåtteräng. Helst bör alltså slåtter ske med slåtteraggreat eller lie på så stora delar som möjligt och höet transporteras bort. Som ett sämre alternativ till detta - vid otillräcklig medelstilldelning för områdets skötsel - kan slaghack användas. Slaghack får dock ej användas på fornlämningar. Här bör slåtern ske för hand, t ex med lie eller sk gräsätare (en tillsats till motorröjsåg). Höet skall samlas ihop och avlägsnas från fornlämningarna. Nedsatt bärighet hos marken inom vissa normalt fuktiga partier samt efter regn skall beaktas vid körning inom området för att förhindra markskador. Slåtter bör påbörjas tidigast andra veckan i juli.

Betesbruk skall ske med nötkreatur och eventuellt hästar med den intensitet som från tid till annan kan anses erforderlig för bevarande av områdets naturvärden. Trampskador av betesdjur skall undvikas på fornlämningarna.

Bränning av ris, slåtteravfall m m skall ej ske på eller intill fornlämningarna.

Skogen sköts genom återkommande gallringar. Hålträd och bärbuskar sparas.

#### 1.3 Behandling av skötselområden

Reservatet är indelat i skötselområden, som redovisas och numreras i denna beskrivning och på skötselplanekarta I (se även riksantikvariets PM, bilaga 1).

##### Skötselområde 1

Beskrivning: Ängsmark, delvis sank. Vegetationen består av ett glest, ekdominerat trädskikt. I norra delen inslag av främst björk, sälg, rönn och ask. Buskskiktet domineras av hassel och videarter. Fältskiktet uppvisar många arter av ängsfloran, såsom gullviva, humleblomster, hässlebrodd, midsommarblomster m fl.

Mål: Betesmark med glest, ekdominerat trädsikt.

Engångsåtgärd: Betning.

Underhållsåtgärd: Vid behov gallring.

### Skötselområde 2

Beskrivning: Området är till största delen igenvuxet med 50-60-årig gran. Dessutom förekommer spridda äldre ekar. I buskskiktet förekommer hassel, sälk och olvon. I fältskiktet påträffas bl a fläckvis hässlebrodd, lundgröe, ormbär och smörbollar.

Mål: Granskog med öppna gläntor.

Engångsåtgärd:

Underhållsåtgärd: Avverkning av den äldre granskogen sker genom luckhuggning kring de äldre ekarna samt gallring i övrigt.

### Skötselområde 3

Beskrivning: Slätteräng med ekar och hassel. I fältskiktet påträffas arter som är typiska för slätterängar på relativt mager mark i södra Sverige. Se bilaga med växtförteckning. Inom området finns talrika fornlämningar, gamla åkerparceller, gårdeshägnader, fågata.

Mål: Slätteräng med ekar och grupper av hassel, omväxlande med öppna gläntor. Vissa tydliga fornlämningar framhävs (se bilaga 1). Alternativt betas den östligaste delen.

Engångsåtgärd: Ställvis gallring av gamla ekar och borthuggning av hassel när buskagen blir för tät. Unga ekar kvarställs för förnygring av ekbeståndet.

Underhållsåtgärd: Slätter enligt 1.2. Slyröjning vid behov, särskilt på fornlämningarna. Fornlämningarnas skötsel beskrivs nedan. Romerska siffror hänför sig till skötselplanekartan och karta enligt bilaga 1:

- |     |                                                                                                                                                                                                                                            |
|-----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| I   | Röjning av hasselsly, slätter.                                                                                                                                                                                                             |
| II  | Slyröjning, slätter.                                                                                                                                                                                                                       |
| III | Slyröjning, slätter.                                                                                                                                                                                                                       |
| IV  | Slyröjning, slätter.                                                                                                                                                                                                                       |
| V   | Bortröjning av hassel i den centrala delen. Slätter och borttransport av höet inom hela den före detta åkern. Helst bör slätter ske och höet bortföras från ett större område med före detta åkrar, markerat med streckad gräns på kartan. |
| VI  | Slyröjning, slätter.                                                                                                                                                                                                                       |
| VII | Bortröjning av hassel mellan vallarna. Enstaka hassel lämnas på vallarna för att markera avgränsningen av de före detta åkerytorna. Slätter och bortförande av höet från hela området.                                                     |

- VIII Bortröjning av hassel inom 10 m på var sida om hägnaden. På själva hägnaden lämnas enstaka hassel. Slätter.
- IX Bortröjning av hasselsly. Slätter.
- XI Bortröjning av hasselbuskagen i den övre delen av sluttningen. Slätter.
- XV Röjning så att fågatan framträder. Slätter, även på de till fågatan anslutande stensträngarna.

#### Skötselområde 4

Beskrivning: Betesmark med glest ekbestånd. Fältskiktet utgörs av hagmarksväxter såsom blodrot, gökärt, rödsvingel, smörblomma m fl.

Mål: Betesmark med glest ekbestånd.

Engångsåtgärd: Ett antal stängselgenomgångar uppsätts.

Underhållsåtgärd: Borttagning av uppkommande sly. Årligt bete. Fornlämningarnas skötsel beskrivs nedan. Romerska siffror hänför sig till skötselplanekartan:

- X Fortsatt bete. Skärpt tillsyn för att uppmärksamma eventuella trampsador av betesdjur.
- XII Fortsatt bete. Bortröjning av hassel i terrasskanten.
- XIII Röjning, varvid enstaka hassel sparas. Fortsatt bete. Kompletterande slätter.
- XIV Fortsatt bete. Total slyröjning av gravarna. I övrigt hålls främst aspsly efter. I sluttningen görs en genomröjning, varvid även en del hassel röjs.
- XVI Fortsatt bete. Kompletterande slätter av fornlämningen och området omkring.
- XVII Fortsatt bete. Kompletterande slätter.

#### Skötselområde 5

Beskrivning: Ett delvis försumpat område med gran- och björkskog. Ett stort antal igenväxande gläntor finns i området.

Mål: Blandskog med öppna gläntor. Bete i anslutning till skötselområde 4.

Engångsåtgärd: Uppröjning av gläntor.

Underhållsåtgärd: Bortröjning av uppkommande sly, gallring i de tätaste områdena.

#### Skötselområde 6

Beskrivning: Åkrar och mellanpartier med enstaka klenare ekar och björkar.

Mål: Åker.

Engångsåtgärd: -

Underhållsåtgärd: -

## 2 ANORDNINGAR FÖR REKREATION OCH FRILUFTSLIV

### 2.1 Övergripande mål

Brunsbo äng är ett populärt utflyktsmål. För att bibehålla områdets vetenskapliga och kulturella naturvärden skall planeringen för friluftslivet inriktas på att kanalisera och informera besökaren.

### 2.2 Friluftsanordningar

Parkeringsplatser underhålls vid behov.

### 2.3 Information

Nya informationstavlor framställs. En ökad satsning på information om området till allmänheten bör ske med upplysningstavla angivande bl a syftet med reservatet, för allmänheten gällande föreskrifter samt innehållande karta över reservatet liksom informationstavlor vid vissa av fornlämningarna.

## 3 TILLSYN

För tillsynen svarar naturvårdsförvaltaren.

## 4 REVIDERING AV SKÖTSELPLANEN

Skötselplanen gäller för överskådlig framtid vad gäller i planen angivna mål och riktlinjer. De åtgärder som anges i planen inom ramen för givna riktlinjer skall däremot ses över vart tionde år eller i övrigt när berörda parter anser det påkallat. Särskilda inventeringar av framför allt kulturlandskap och växtlighet är angelägna som underlag för framtida revideringar av skötselplanen samt för mer preciserade vårdåtgärder.

## 5 KOSTNADER FÖR NATURVÅRDSFÖRVALTNINGEN - FINANSIERING OCH ANSVARSFÖRDELNING

### 5.1 En uppskattning av kostnaderna för naturvårdsförvaltningen redovisas under rubriken "Kostnadskalkyl för naturvårdsförvaltningen".

### 5.2 Finansiering av naturvårdsförvaltningen samt ansvarsfördelning

Bekostas av staten: Tillsyn, löpande underhåll av parkeringsplatser informationstavlor, stängselgenomgångar. Istandsättning och underhåll av mark.

Vissa istandsättningsåtgärder utförs lämpligen som statligt beredskapsarbete med 100 % AMS-bidrag.

Bekostas av markägaren: Löpande underhåll av stängsel kring åkrar och betesmarker.

Naturvårdsförvaltaren ansvarar för att de olika åtgärder utförs som föreskrivs i skötselplanen. Vid skötseln skall förvaltaren vid behov samråda med länsantikvarien, naturvårdsenheten och markägaren.

### III LITTERATURFÖRTECKNING

Lindquist, Sven-Olof: Fossilt kulturlandskap som agrarhistorisk källa.

#### KOSTNADSKALKYL FÖR NATURVÅRDSFÖRVALTNINGEN

Undantas från fastställelse.